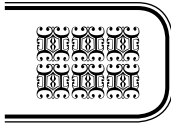

ქართველთა რუსეთში: მიგრაცია და დიასპორა

მიგრაცია და კერძოდ, გარე მიგრაცია დიასპორის წარმოქმნის აუცილებელი პირობაა. დიასპორა წარმოშობის ადგილიდან განზევას, განთესვას ნიშნავს და მას ახლავს თან ისეთი პროცესები, როგორცაა აყრა, გადასახლება და, ამასთან ერთად, საკუთარი კულტურისადმი ერთგულების შენარჩუნება. დიასპორის თავდაპირველი მნიშვნელობა უცხო მხარის კოლონიზაცია, საკუთარი კულტურისა თუ ცივილიზაციის სხვა მიწებზე გადატანა იყო. მაგალითად, ბერძნებს თავიანთი მსოფლხედვა და ცხოვრების წესი სხვა ხალხებში და ტერიტორიებზე გაჰქონდათ, რაც ამ ახალი ქვეყნებისათვის ცუდი არ იყო. ასევე დადებითი მნიშვნელობა ჰქონდა რომაული წესის გატანას გარშემო ქვეყნებში, ევროპული დასახლებების წარმოქმნას სხვადასხვა კონტინენტზე. თუმცა ასეთ შერევას ბევრი უბედურებაც მოჰქონდა... მოგვიანებით დიასპორამ ერთგვარად საწინააღმდეგო მნიშვნელობა შეიძინა – არა ცივილიზაციის ფორმის გატანა კოლონიზაციის საშუალებით, არამედ ადამიანთა ჯგუფების სურვილის წინააღმდეგ მათი აყრა შეჩვეული ადგილებიდან და სხვაგან იძულებით გადასახლება. დიასპორას ალბათ მესამე გაგებაც აქვს – არა მხოლოდ საკუთარი "ჭარბი" კულტურის გატანა ან იძულებითი აყრა მშობლიური მიწიდან, არამედ უკეთესი პირობების საძიებლად სხვაგან გადასახლება.

როგორც ვხედავთ, მიგრაცია და დიასპორა ერთმანეთს ემთხვევა და ორივე გადასახლებასთან არის და-

კავშირებული. მიგრაციის მიზეზიც შეიძლება იყოს უკეთესი საცხოვრისის ძებნა, კულტურის ზემოქმედების არეალის გაფართოება იმის გამო, რომ კულტურას (ეკონომიკას) აღარ ჰყოფნის ათვისებული ტერიტორიები, იძულებით გადასახლება. მაგრამ მიგრაციის შემთხვევაში მის მიზნად ან შინაარსად არ მოიაზრება კულტურული ტრადიციონალიზმი, მაშინ, როცა დიასპორის გაგების ერთერთი შემადგენელი ნაწილი სწორედ ტრადიციული კულტურის ერთგულებაა. ასე რომ, მიგრაციის შედეგად დიასპორა წარმოიშობა, თუკი თავისი ჩამოყალიბების ან ეროვნული ინსტიტუციონალიზაციის ადგილს მონყვეტილი ადამიანთა დიდი ან მცირე ჯგუფი ორგანიზაციულ ფორმებს შეიმუშავებს კულტურული თვისობრიობის იმ ძირითადი მარკენებლების შესანარჩუნებლად, როგორცაა ენა, ოჯახური ტრადიციები, სოციალური კომუნიკაციის ხერხები.

ბადრი ქუთელია
მოსკოვი, რუსეთი,
ქართული დიასპორის
სამოქალაქო ჯგუფის
საზოგადოებრივი
ლაბორატორია

რა მიმართებაა მიგრაციას, დიასპორას და ქართველთა შორის?

საბჭოთა დროიდან მოყოლებული, დღემდე ითვლება, რომ ქართველები მინას "მიჯაჭვული" ერია და გადასახლებას ვერ ეგუება: ერთი, რომ ძნელად ტოვებს მამა-პაპის სამკვიდრებელს და მეორე, სხვაგან წასული ადვილად ადაპტირდება ახალ გარემოში. იოლი შემგუებლობის მიზეზად ზოგი არასაკმარის ეროვნულ სიმტკიცეს ასახელებს, მაგრამ, ჩემი აზრით, აქ უფრო მნიშვნელოვანია ქართველი ეროვნებისათვის დამახასიათებელი კულტურული ღიაობა, რომელიც პიროვნულ თავისებურებებში ვლინდება. შეიძლება ვთქვათ: ქართველთა სიმტკიცე სხვათა ქვეყნებში არა იმდენად მიგრაციის მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულებით არის გამოწვეული, რამდენადაც ზემოთ აღნიშნული გულღიაობითა და ტოლერანტულობით. ისტორიულად ქართველი სხვის უფლებათა დასაცავად უფრო გამოიდებდა ხოლმე თავს, ვიდრე საკუთარს, ზოგჯერ გაუმართლებლადაც, ასე რომ ჩვენი შინმჯდომელობა სინამდვილეს არ შეეფერება და ჩვენი გეოგრაფიული არამობილურობა უფრო ბოლო დროის მითია.

მართალია, ვერ შევედრებით ებრადელ ერს, რომლის არსებობის ფორმაც დიასპორული იყო საუკუნეების განმავლობაში (იძულების, უკეთესის ძებნის თუ სახელმწიფოს უქონლობის გამო), სომხებს, რომელთაც ბევრ ქვეყანაში

შეხვედებით, ევროპელ ერებს, რომლებსაც ცივილიზაციური "სიჭარბე" აიძულებდა ახალი სამშობლოები შორეულ მიწებზე მოექმნათ, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ მიგრაცია ქართველთათვისაც არ იყო უცხო.

მესოპოტამიის, ანატოლიისა და ნაყოფიერი ნახევარმთვარის სხვა ნაწილებზე მდებარე უძველესი სახელმწიფოების განადგურების შედეგად ქართველთა მონათესავე მიგრანტებმა საქართველოში სახელმწიფოებრიობის კულტურა შემოიტანეს, რასაც კოლხეთისა და იბერიის აღმოცენება მოჰყვა. ქართველი ქრისტიანი ბერების მოღვაწეობის არეალი ევროპასა და არაბეთის ნახევარკუნძულს მოიცავდა, მეფეთა ლაშქრობის კვალი ავღანეთსა და ინდოეთშია აღბეჭდილი. ეს უფრო ნებაყოფლობითი ან ნახევრად ნებაყოფლობითი მიგრაციის შედეგები იყო. გვაქვს სხვა მაგალითებიც — მამულუქებისა და იანიჩარების, გატაცებული ქართველების, რომელთაგან მხოლოდ მცირედი მოახერხეს სსოვნა შემოენახათ. ოთხასი წელია სპარსეთში ცხოვრობენ იძულებით გადასახლებულ ქართველთა შთამომავლები, რომლებსაც ქართველობაში შეიძლება ვერც გაეჯიბრო. თურქეთში ყველაზე დიდი დიასპორა ქართველებისა, თუმცა ისინი მიგრაციის შედეგად არ წარმოშობიან.

ისტორიული პროცესების გამო მეზობელ ქვეყანაში აღმოჩნდნენ, სადაც დღეს არ არსებობს ქართული ეროვნულობის შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ფორმალური ინსტიტუტები და სახელმწიფო სტრუქტურები, მაგრამ სადაც შენახული აღმოჩნდა ტრადიციული აღზრდის სოციალური ინსტიტუტი. დღეს ჩვენი კულტურული ძირების გასაცნობად და შესასწავლად არა მხოლოდ საქართველოს კუთხეებში უნდა ვიაროთ, არამედ ლაზეთში, ქანეთში, ბურსას, ართვინსა და ტრაპიზონში თუ მაჭახელას ხეობაში შემორჩენილი კულტურული სიმდიდრე უნდა შევისწავლოთ.

ცალკე თემაა ჩრდილოეთის მიმართულება. იმის გამო, რომ, ბოლო დრომდე, ევროპისაკენ მიმავალი დასავლეთის გზა ჩაკეტილი იყო რუმის სასულთნოს მიერ, საიმედო მიმართულებად ჩრდილოეთი რჩებოდა. უკანასკნელი ორი საუკუნის განმავლობაში ევროპულ ცივილიზაციასთან გაცვლითი ურთიერთობა რუსეთით იყო გაშუალებული. ამ გაშუალებულმა ურთიერთობამ ბევრი კარგი მოგვიტანა და ბევრიც ცუდი. რუსეთის ცარიზმმა ევროპის გზა კი მოგვცა, მაგრამ სხვა აღმოსავლურ დესპოტიებზე ნაკლებად არ დაუღლია ხელი ჩვენი შეცვლის მცდელობისათვის. საბჭოთა პერიოდმა და ისტორიული მატერიალიზმის ბატონობამ მატერია-

ლიზმის სრული გაბატონებით და რელიგიურ-მორალური დაკნინებით ერთმანეთს დაგვამსგავსა კავკასიური, სლავური თუ თურქულენოვანი მოდემის ხალხები.

რუსეთი ჯერ კიდევ მანამდე იქცა ქართული გარე მიგრაციის დანიშნულების ადგილად, ვიდრე იგი ჩვენი მეზობელი გახდებოდა. მოსკოვის სამეფოსა და შემდეგ რუსეთის იმპერიის სხვადასხვა ადგილებში გაფანტულ ქართულ კოლონიებში ჯერ შენარჩუნებული იყო ქართული წესი და ემიგრაციაში მყოფი მეფის კარისათვის დამახასიათებელი შიდა კომუნიკაციური დამოკიდებულებები. მოგვიანებით კი, კოლონიების დაფანტვისა და დიასპორების დაქუცმაცების გამო ქართველ დიდებულთა კლასი და მათ გაყოლილი "საშუალო" ფენა რუსულ ბიუროკრატიაში და მმართველ წრეებში გაითქვიფა. ადრე ქართველებით დასახლებულ ზოგიერთ სოფლებში კი (მაგალითად, სოჭის შავიზღვისპირა რეგიონში) ქართველი საერთოდ აღარ

დარჩა. თუმცა ტოპონიმოკამ ბევრი სახელი შემოინახა.

იმის გამო, რომ ბოლო ორასი წლის განმავლობაში გამოირიცხული იყო რუსეთის იმპერიის საზღვრებს გარეთ რამენაირი ურთიერთობა, ქართული საზოგადოებრიობისათვის ჩვეული გახდა სწორედ ჩრდილოეთით გადაადგილება, როცა ამის სურვილი გაუჩნდებოდა ან საჭიროება აიძულებდა. "დამნაშავე" ქართველებს სულაც ციმბირისკენ ასახლებდნენ. თუმცა სწორედ ამ პერიოდში შეიქმნა აზრი, რომ ქართველებს საცხოვრებლად სხვაგან წასვლა არ უყვართ.

შეიძლება ასეც იყო. საბჭოთა პერიოდის ბოლო დროისათვის მოსკოვში, დიდი სახელმწიფოს უდიდეს ქალაქში, საითქვანაც ყველა სხვა ერები მიისწრაფოდნენ, სადაც ძლიერ ვუყვარდით 50-იან წლებამდე ("მოიგრუზინჩიკ") და სადაც ჩვენი შურდათ 60-80-იან წლებში ("გრუზინ სპეკულიანტ", "კაპიტალისტ"), მხოლოდ 39 ათასი

ქართველი ცხოვრობდა (მართლაც მცირეა, თუ გავითვალისწინებთ მჭიდრო ურთიერთობებსა და რუსეთში მიგრაციის 300-400 წელს).

სწორედ ბოლო ორასი წლის განმავლობაში მიღებული ჩვევის გამო და იმის გამო, რომ ჩრდილოეთის მმართველთა ყველაზე იოლი ასარჩევად იყო საზღვრის გადაკვეთის თვალსაზრისით, 1991 წლის შემდეგ, როცა დასრულდა საბჭოთა კავშირი, ქართველ მიგრანტთა ტალღამ რუსეთს მიაშურა. აუცილებელია აღვნიშნოთ — ამის მიზეზი იყო არა ნოსტალგია საბჭოურის მიმართ, არამედ პირიქით, 1992 წელს საქართველოში დაბრუნებული საბჭოური ნომენკლატურისაგან თავის გაარიდება.

ჩვენი სტატისის თემა სწორედ რუსეთში ქართველთა მიგრაციის და დიასპორის ფორმირების საკითხია, ამიტომ უფრო დანერგვით შევეხოთ შესაბამის სტატისტიკასა და არსებული სოციოლოგიური გამოკითხვების მონაცემებს.

რამდენი პართ?

ქარე მიგრაციის პრობლემა კარგად აქვთ შესწავლილი საქართველოს დემოგრაფებს. ჩვენ მათ ნაწილობრივ დავეყრდნობით. შედარებით მეტს ვისაუბრებთ მოსკოვში ჩატარებული მცირე სოციოლოგიური გამოკვლევების შესახებ, თუნდაც იმის გამო, რომ ისინი უნიკალურია.

დავინწყით იმით, რომ ბოლო საბჭოური აღწერის მიხედვით, 1989 წლისათვის მოსკოვში 39 ათასი ქართველი იყო. მათგან ის, რომ ისინი დიასპორა იყვნენ, მცირეს თუ ჰქონდა გაცნობიერებული. ძირითადი ნაწილი ერთიან საბჭოთა კულტურულ ფერხულში იყო ჩაბმული. საჭირო იყო მომხდარიყო 1991 წლის 9 აპრილი, რომ თვალი აგვხელოდა და 1992 წლის ნომენკლატურული რეგანში თავისი შედეგებით, რომ საქართველოდან ქართველთა ახალ მრავალრიცხოვან ტალღას ახალი საზოგადოებრივი პრიორიტეტები ჩაეტანა მოსკოვშიც და სხვაგანაც.

ენახოთ, როდის და რამდენი ჩამოვიდა საქართველოდან მოსკოვში მეოცე საუკუნის შუა წლებიდან.

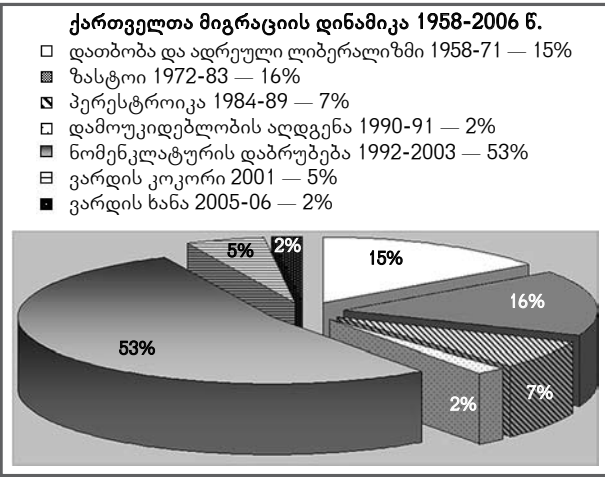
კითხვაზე, რომელი წლიდან ხართ რუსეთში? პასუხები ასე განაწილდა, იხ. დიაგრამა (შედარებულია 1995 და 2007 წლის გამოკითხვები მოსკოვში).

ამ გამოკითხვათა ერთ-ერთი მიზანი იყო გაგვეჩვენა, თუ რა რაოდენობა შეადგინა ქართველობამ. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ 1989 წლის ქართველთა რაოდენობა მოსკოვში 2-ჯერ და მეტად გაიზარდა; ე.ი., 1995 წლისათვის დაახლო-

ებით 100 ათასი შეადგინა. საქართველოდან მოსკოვში მიგრაცია ნაკლები იყო პერესტროიკისა და დამოუკიდებლობის აღდგენის წლებში (1984-1989, 1990-1991 წწ.), ხოლო 1993-1995 წლებში ემი-

გრაცია საკუთარ ნებას (1990-1991, 2004-2006 წწ.), მით უფრო კლებულობს გარე მიგრაცია. და პირიქით, გარე მიგრაცია მატულობს, როცა ხელისუფლება ძალადობის და მანიპულირების შედეგად იცვლება, რასაც არა მხოლოდ პოლიტიკური განუკითხაობა, არამედ ქვეყნის ეკონომიკის სრული გაპარტახება მოსდევს (ასეთი იყო 1992-2003 წწ.). შეგვიძლია დავასკვნათ, როცა გარე მიგრაცია კლებულობს და საქართველოში დაბრუნების სურვილი უჩნდება ქართველთა დიდ რაოდენობას, ეს იმის ნიშანია, რომ ცვლილებები დადებითია და მისაღები.

მოსკოვსა და რუსეთში ქართველთა რაოდენობის შესახებ რამდენადმე სხვაგვარი წარმოდგენა ჰქონდათ 2005 წლის გამოკითხვის მონაწილეებს. ამ გამოკვლევის რესპონდენტები იმით გამოირჩეოდნენ, რომ წარმოადგენდნენ რუსეთის რეგიონების დიასპორებს, ანუ, ერთგვარად, დიასპორის საკითხებში ექსპერტებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. მათი შეფასებების ანალიზის მიხედვით, მოსკოვის ქართველთა რაოდენობა 2005 წლისათვის დაახლოებით 300 ათასს შედგენდა, ხოლო რუსეთისა — 800-900 ათასს. ეს ჰგავს სიმართლეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოს დემოგრაფების შეფასებით 1992 წლის შემდეგ საქართველო დატოვა 1,200 ათასმა ადამიანმა. ხოლო დემოგრაფთა შეფასება დაადასტურა საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის აღწერამ, რომლის მიხედვითაც ქვეყნის მოსახლეობამ შეადგინა 4.4 მლნ. ადამიანი, ანუ 1989 წლის აღ-

გრაციამ უპრეცედენტოდ მოიმატა. მისი ტემპი დაეცა 2003 წლისათვის, მაგრამ მაინც მაღალი იყო — საშუალოდ წელიწადში 5%-მდე. 1992-1995 წლებში კი მიგრაციის მატების ტემპი 15% იყო წელიწადში. 2004 წელს, ჩვენი მონაცემებით, მოსკოვში ქართველთა მექანიკურმა ნაშაბტმა 5%, ხოლო 2005-2006 წლებში 2% შეადგინა. ქართველთა მიგრაციული ქცევის ასეთ რადიკალურ ცვლილებებს დროის მცირე მონაკვეთზე თვალის მიზეზები ჰქონდა და ისინი ძირითადად პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათისა იყო. ტენდენცია ასეთია: რაც უფრო თავისუფლად გამოხატავს საქართველოს მოსახ-

წერის მონაცემებზე თითქმის 1.2 მლნ-ით ნაკლები. განსხვავების უდიდესი ნაწილი, რა თქმა უნდა, მიგრანტებზე მოდის. სავსებით დასაშვებია, რომ მათგან 800-900 ათასმა რუსეთს მოაშურა, როგორც იმ დროისათვის უფრო იოლად ხელმისაწვდომ და შეჩვეულ რეგიონს.

როგორ ვსსოვრობთ?

1992-1995 წლების ემიგრაციის ძირითადი მიზეზი ქვეყანაში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების შეცვლა იყო. ასეთი იყო რესპონდენტთა პასუხები. მაგრამ ახალი, მოსახლეობისათვის მიუღებელი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება შექმნა არა საბჭოთა კავშირის დასასრულმა, რაც 1991 წლის ბოლოს მოხდა, არამედ რუსეთის ჩარჩენილი კომპარტიული და საბჭოთა ნომენკლატურის დაბრუნებამ საქართველოში, მისმა ეკონომიკურმა თვითნებობამ და პოლიტიკურმა უსუსურობამ.

უცხოეთში გადასული ქართველები შრომისუნარიანი ასაკისანი და ეკონომიკურადაც საკმაოდ აქტიურები იყვნენ. ამიტომ მათი სამეურნეო საქმიანობა უფრო წარმატებული იყო, ვიდრე, მაგალითად, რუსეთის საშუალო მაცხოვრებლის. თუმცა არც იმდენად დიდი იყო ეს განსხვავება, როგორც შეიძლება ზოგიერთს ეგონოს.

1995 წლის მოსკოველ ქართველთა საშუალო თვიურმა შემოსავალმა მაშინდელი 488 ათასი რუბლი შეადგინა (თითქმის 100 დოლარი), ხოლო 1995 წლის თებერვლის საშუალო ხელფასი რუსეთში უდრიდა 340 ათას რუბლს. განსხვავება შურს აღძრავდა ადგილობრივ მაცხოვრებელთა არაშრომისმოყვარე ნაწილში, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ ჩამოსულ მოსახლეობას უხდებოდათ ბინის კერძო ქირისა და სამმართველო-ადმინისტრაციული აპარატისათვის ბიუროკრატიული რენტის გადახდა, გამოუმუშავება არც თუ ისე დიდი გამოვა.

2005 წლის რესპონდენტების შემოსავალი გაცილებით მეტი აღმოჩნდა. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ისიც, რომ გამოიკითხა დიასპორის ერთგვარად უფრო წარმატებული ნაწილი. საშუალო თვიურმა შემოსავალმა 700 აშშ დოლარს გადააჭარბა. საშემოსავლო დიფერენციაცია საკმაოდ მაღალი იყო — მაქსიმალური დასახელებული თანხა იყო 145 ათასი რუბლი (დაახლ. 4 ათასი დოლარი), ყველაზე გავრცელებული შემოსავლის რაოდენობა კი იყო 4 ათასი რუბლი (დაახლ. 150 დოლარი). იხ. ცხრილი.

რასაკვირველია, ყველაზე საინტერესო 2007 წლის საშუალო შემოსავალი, რასაც გამოიმუშავენ მოსკოველი ქართ-

ველი. 2007 წლის ივლის-აგვისტოს საშუალო თანხა იყო 1200 დოლარი, ანუ 30 ათასი რუსული რუბლი. ეს მეტია, ვიდრე რუსეთის საშუალო მაცხოვრებლის გამოუმუშავება შესაბამისი პერიოდისათვის (13 ათასი რუბლი), მაგრამ სულაც არ არის ბევრი მოსკოვისათვის, სადაც საშუალო ხელფასი შეადგინა 28 ათასმა რუბლმა. გავითვალისწინოთ გაძვირებული ბინის ქირა და ბიუროკრატიული რენტა, და ვნახავთ, რომ მოსკოველ ქართველებს საქართველოში გადასვლამდე არც თუ ისე ბევრი ფული რჩება.

როგორც ამბობენ, მთავარი ცხოვრებაში ფინანსური მხარე არ არის. მთავარი მაინც სულიერი ცხოვრებაა. 2006 წელი მოსკოველი და რუსეთის ქართველებისათვის საკმაოდ რთული იყო. პოლიტიკური რეპრესიების გამოვლენას თავისი საინტერესო შედეგი ჰქონდა. რეპრესიებმა მოსახლეობაში ქართველთა მიმართ მხარდაჭერაც კი გამოიწვია, და მეორეც: ქართველებშიც გაიზარდა ინტერესი საკუთარი კულტურის, ენის მიმართ. მოსკოველი ქართველები საკმაოდ მულტიკულტურულნი აღმოჩნდნენ. მათი 89 %

მოსკოველ ქართველთა საშუალო შემოსავლების დინამიკა

წელი	1995	2005	2007
მოსკოველი ქართველების საშ. შემოსავალი (USD)	100	700	1200
საშ. შემოსავალი რუსეთისათვის	70	170-200	500 (რუსეთი) 1100 (მოსკოვი)

თავს ქართველად თვლის. შესაბამისად — 11% ქართველ-რუსად ან სხვა ეროვნებისად. 82% დიასპორაში ურთიერთობისათვის ქართულს და კიდევ 7% სხვა ქართველურ ენას იყენებს. 11% — რუსულს. საინტერესოა, რომ გამოკითხულთა 23% სამსახურში ქართულს იყენებს, 50% კი რუსულს. რუსეთის მიმართ დამოკიდებულება გაუმჯობესდა 5 და გაუარესდა 32%-ს (ესეც 2006 წლის რეპრესიების შედეგია). საგულისხმოა, რომ ბოლო დროს საქართველოს მიმართაც ბევრმა მიუთითა დამოკიდებულების გაუარესებაზე — 17% (გაუმჯობესდა 21%). მასმედიას, პასუხების თანახმად, ქართულად ეცნობა 25, ხოლო რუსულად 75%. არის რამდენიმე სხვა ენებზე მკითხველიც. დიდი ნაწილი არ იყენებს ქართულ სამზარეულოს — 88% მუდმივად ან ხშირად გეახლებათ ხოლმე მშობლიურ კერძებს. მოსკოველ ქართველთა 50% თავს რუსეთის მოსახლეობის საშუალო ფენას მიაკუთვნებს, 29% — მაღალ და 21% დაბალ ფენას. მიუხედავად იმისა, რომ მოსკოვში მაცხოვრებელი ქართველების 73% რუსეთის მოქალაქეა (ჩვენი გამოკითხვის მიხედვით), გამოკითხულთა მხოლოდ 7% თვლის რუსეთს თავის სამშობლოდ. კიდევ 82%-თვის სამშობლო საქართველოა, 2.2%-თვის აფხაზეთი და

6%-ისათვის — თბილისი, სოხუმი, ზუგდიდი, ვანი და სხვა.

მოსკოველი ქართველების მხოლოდ 53% აღმოჩნდა ოჯახიანი, 6% უშვილო ოჯახია, 8% მარტო ზრდის შვილს, ხოლო 32% მარტოხელაა, არ ჰყავს არც მეუღლე და არც შვილი. რომელ ენას იყენებენ ოჯახში? მშობლებთან, მეუღლეებთან და და-ძმებთან გამოკითხულთა ნახევარი იყენებს ქართულს, 6% მეგრულს, 12% რუსულს. სამწუხაროდ, უფრო ნაკლებად მიმართავენ ქართულ ან ქართველურ ენას შვილებთან ურთიერთობისას, 36.5% და 5% შესაბამისად. შვილებთან რამდენადმე მეტს საუბრობენ რუსულად. ეს ტენდენცია, რომ მომავალ თაობასთან ურთიერთობაში რუსულის გამოყენების მაჩვენებელი მეტია, შეიმჩნევა სამივე — 1995, 2005 და 2007 წლის გამოკითხვებში.

დიასპორა და საქართველო

წლო ოცი წლის განმავლობაში ჩვენს ცხოვრებასა და მსოფლიოში უაღრესად ღრმა ცვლილებები მიმდინარეობს. და რაც არ უნდა პარადოქსული იყოს, თითქმის შეუმჩნეველად. ფიზიკური სივრცე "დაპატარავდა" და მილიონზე მეტი საქართველოს მაცხოვრებელი სხვა ქვეყნებში აღმოჩნდით. ჩვენთვის თანდათან საცნაური ხდება, რომ საქართველო მხოლოდ ფიზიკური გეოგრაფიის ცნება აღარ არის, რომლის არეალიც მხოლოდ ორ ზღვას შუა ლელოთი და მდიდრული სუფრითაა შემოფარგლული. რუსეთში მსოფლიოში სიდიდით მეორე ქართული დიასპორაა, რომლის "ციფრული" პორტრეტიც შემოგთავაზებთ, თუმცა ნაწილობრივ. ეს საქართველოს გაგრძელებაა (Extension), ისევე, როგორც ხელისათვის, კალამი ხელის და ნიგნი კალამის გაგრძელება. ასეთი და უფრო მნიშვნელოვანი გაგრძელებები დღეს ძველ ევროპაში, ამერიკასა და სხვა ქვეყნებშიც არსებობს. უნდა ვთქვათ, ეს არ არის საქართველოს ფიზიკური, ეს უფრო მასა და სხვა ქვეყნებს შორის კულტურული, ეკონომიკური, თუ სულიერი სიმდიდრის განშტოებებია. აქედან — დიასპორების ზოგადი მნიშვნელობა! დღეს საქართველო ემიგრანტებისათვის ისევე დარჩა ერთადერთ სამშობლოდ. ზოგისათვის იგი პირველ, მეორე, დიდ, პატარა და, წარმოიდგინეთ, ისტორიულ სამშობლოდაც კი იქცა ერთი თაობის განმავლობაში. მაგრამ, როგორებიც არ უნდა ვიყოთ და სადაც არ უნდა ვცხოვრობდეთ, ჩვენზე ცხოვრების მაშენებლები ჩვენვე ვართ. ისიც გვახსოვდეს, როგორებიც ვიქნებით და როგორადაც ვიცხოვრებთ, ისეთი იქნება ჩვენი ნამყო, აწმყო და მყოობადიც.